

Think tanky a ich vplyv na politický systém

Miroslav Vladovič

Abstract

This work deals with problem of think tanks and their influence on political system. Firstly, it deals with the problem of think tanks in theoretical level, defines the term think tank and its classification in the system of non-governmental organisations. In this work, the basic problematic areas connected of financing of think tank, their juridical status and independence from interest groups and political parties are explained. Later, the topic of the work is shifted to the problem of think tanks in Slovakia where the way of their creation and functioning is analysed as well as their main ideals undertook from abroad. It also deals with the problems of implementation to the different cultural and social environment of Slovakia where the most serious question is their long term sustainability in preserving independence. The name of their organisation explored in this work in more details is the Institute for Public Affairs. It deals with its activities and its contribution for Slovak society but also with the main problematic areas as for example its permanency sustainable existence as well as orientation of the values for certain politic groups which can have negative impacts on its credibility in the future.

Keywords: think tanks, nongovernmental sector, Institute for Public Affairs, permanency sustainable existence, independence

Úvod

V predloženom príspevku sa venujem problematike think tankov a všímam si ich vplyv na politický systém. Najprv sa venujem teoretickej rovine problematiky think tankov, kde definujem pojem think tank a jeho zaradenie v systéme mimovládnych organizácií. Potom sa venujem vzniku a fungovaniu think tankov v zahraničí, kde sa zameriam na prvotné dôvody a účely, kvôli ktorým tieto organizácie vznikali, tiež si všímam činitele ovplyvňujúce vývin takýchto organizácií, ako sa ich práca a fungovanie v priebehu rokov zmenili do dnešnej podoby, tak ako think tanky poznáme dnes.

V práci vysvetlím rozdiely medzi základnými druhmi think tankov a budem sa venovať problematickým okruhom najmä vo vzťahu k financovaniu think tankov, ich právneho postavenia a nezávislosti od politických a záujmových skupín. Neskôr presuniem svoju pozornosť do slovenského prostredia, kde ma bude zaujímať, akým spôsobom think tanky na Slovensku vznikali. Všimnem si najmä modely prijímané zo zahraničia, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili formovanie think tankov na Slovensku, so zameraním na

problematiku implementovania týchto modelov do odlišného kultúrneho a spoločenského prostredia a na perspektívy samostatného fungovania takýchto typov think tankov v tomto prostredí.

Think tanky doteraz fungovali vďaka materiálnej podpore z vonkajšieho prostredia, ktorá však nemusí byť stála a raz sa tieto organizácie budú musieť zaobísť aj bez nej. Ako najzávažnejšia poukazujem na problematiku dlhodobej samostatnej existencie takýchto organizácií pri zachovaní nezávislosti. V práci sa venujem aj forme a postaveniu think tankov na Slovensku, ktorá má svoje špecifiká. Medzi tieto špecifiká patrí napríklad to, že v rámci viacerých druhov právnej formy mimovládnych organizácií je veľký nepomer medzi zákonnými náležitosťami, ktoré musia dané organizácie splniť pri tej ktorej právnej forme, čo malo za následok, že až deväťdesiatpäť percent slovenských mimovládnych organizácií na Slovensku má právnu formu občianskeho združenia, na ktorú sú kladené najnižšie nároky.

Organizácia, ktorú som sa vo svojej práci rozhodol skúmať podrobnejšie je Inštitút pre verejné otázky (IVO), ktorý sa so svojimi jedenástimi rokmi existencie radí skôr medzi mladšie think tanky, ale za to medzi veľmi aktívne. IVO patrí medzi think tanky, ktoré združujú odborníkov zo širokého spektra oblastí, ktorých cieľom je analyzovať a hodnotiť rôzne záležitosti verejného života s dôrazom na presadzovanie demokratických princípov otvorenej občianskej spoločnosti, slobody, solidarity, rovnosti príležitostí a pokojného spolunažívania rôznych etnických skupín.

V kapitolách venovaných Inštitútu pre verejné otázky budem analyzovať okolnosti jeho vzniku a formovania, na ktoré najväčšou mierou vplýval fakt, že Inštitút pre verejné otázky bol v tom čase financovaný, takmer výhradne zo zahraničných zdrojov, čo malo za následok, že bola niektorými predstaviteľmi vtedajšej vlády spochybňovaná jeho objektivita. Tiež si všímam jeho prínos do oblasti spoločenského života, ktorý spočíva nielen v jeho publikačnej a výskumnej činnosti, ale aj v otváraní dôležitých tém, formovaní spoločenskej rozpravy a výchove mladých odborníkov. Venujem sa aj problematickým okruhom ako je jeho trvalo udržateľná existencia, keďže táto organizácia v minulosti fungovala z vonkajších zdrojov a tiež jeho hodnotová orientácia na isté politické zoskupenia, ktorá môže mať v budúcnosti negatívne dopady na jeho vierohodnosť.

Teoretické vymedzenie pojmu think tank

Pojem think tank vznikol v anglosaskom prostredí a slúžil na označovanie občianskych združení vedcov, ktoré sa pohybovali na pomedzí vedy a politiky a začali vznikať ešte v polovici minulého storočia.¹ Think tank je jeden z typov mimovládnych organizácií. Mimovládne organizácie sú organizáciami, ktoré vznikli ešte v priebehu devätnásteho storočia postupne tým, že sa vyčlenili z trhového sektora. Významným impulzom pre vznik mimovládneho sektora boli snahy vyšších spoločenských tried o ovládnutie neorganizovaného mestského prostredia za účelom definovania nových sociálnych hraníc.²

Neskôr sa tieto organizácie vyprofilovali do dnešnej podoby, v ktorej ich môžeme označiť ako organizácie vzniknuté bez pričinenia vlády za účelom vytvárať istý prínos pre spoločnosť. Snažia sa vyplňať priestor, ktorý vznikol medzi právnickými a fyzickými osobami, ktoré svoju činnosť zameriavajú na dosahovanie zisku, a štátom, ktorý sa snaží organizovať spoločnosť.³ Podľa Pirošika majú takéto mimovládne organizácie niekoľko spoločných charakteristík⁴:

Verejnoprospešnosť mimovládnych organizácií znamená, že aj vďaka nim sa môžu občania spoluzúčastňovať a podieľať sa na aktivitách, z ktorých má verejnosť prospech.

Formálnosť štruktúry znamená to, že mimovládne organizácie vystupujú ako právnické subjekty. To je ale najmä spoločnou črtou mimovládnych organizácií v kontinentálnej Európe, kde je tradícia takzvaného kontinentálneho práva (law in books), ktoré sa vyznačuje istou dávkou formalizmu a rigídnosti. V porovnaní so systémom precedentného práva (law in action) sa stredoeurópsky právny systém viac snaží zakotviť čo najpresnejšie formy, štruktúru a náležitosti vzniku než na samotné výsledky ich činnosti. A čo je hlavné, voľné združenia bez formálnej štruktúry nemôžu mať v kontinentálnej Európe postavenie porovnateľné s postavením registrovaných mimovládnych organizácií, čo však neplatí pre Spojené štáty americké, prípadne Veľkú Britániu.⁵

¹ Horváth, P. (2004): *Think tanky na Slovensku*. In: Majchrák, J.; Strečanský, B.; Bútorá, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO, s. 267

² Vašečka, M. (2004): *Občianska spoločnosť v teoretickej perspektíve*. In: Majchrák, J.; Strečanský, B.; Bútorá, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO, s. 46

³ Bútorová, Z. (2004): *Mimovládne organizácie a dobročinnosť vo svetle verejnej mienky*. In: Majchrák, J. - Strečanský, B.; Bútorá, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO, s. 145

⁴ S takéto charakteristiky mimovládnych organizácií používa aj Lester M. Salamon, M. Vašečka, a Koščiarová – Kelley.

⁵ Pirošik, V. (2004): *Legislatívny vývoj mimovládnych organizácií*. In: Majchrák, J.; Strečanský, B.; Bútorá, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: IVO, s. 59.

Neziskovosť mimovládnych organizácií spočíva v tom, že cieľom a motívom ich činnosti nie je vytváranie zisku. To znamená, že akceptujú neziskové hospodárenie a prípadný zisk znovu vracajú do programov, ktoré súvisia s predmetom ich hlavnej činnosti.⁶

Samosprávnosť mimovládnych organizácií je založená na tom, že sú nezávislé od štátu, aj keď môžu od štátu dostávať príspevky na svoju činnosť.⁷

*Dobrovoľnícky charakter*⁸, týchto organizácií znamená, že nikoho nemožno nútiť k tomu, aby bol ich členom a tiež členstvo v takejto organizácii nemá byť nikomu na príťaž.⁹ Neziskový sektor svojím pôsobením plní viacero funkcií, ktorými sa snaží uspokojovať isté systémové potreby. Podľa Martina Bútoru¹⁰, ktorý je pracovníkom Inštitútu pre verejné otázky, je to až desať základných dôležitých funkcií:

Formulovanie a tlmočenie predstáv a požiadaviek občanov. Tým že ich formálne zorganizujú a artikulujú ich požiadavky, ktoré sa neskôr transformujú do politických požiadaviek.

Uchovávanie a rozvoj rôznorodosti, plurality. Keďže pluralita je jedným z kľúčových znakov demokracie, tieto organizácie sa snažia posilňovať kultúrnu, náboženskú a jazykovú rôznorodosť tým, že posilňujú identitu jednotlivých skupín obyvateľstva.¹¹

Mienkotvorná funkcia neziskového sektora. Mimovládne organizácie majú aj mienkotvornú funkciu, keďže rozširujú informácie o alternatívnych možnostiach pohľadu na určité záležitosti a snažia sa nejakým spôsobom aj ovplyvňovať priebeh rozpravy o istých spoločenských témach. Vytvárajú nové myšlienky, s ktorými sa obracajú na médiá, cez ktoré sa snažia ovplyvniť určitý stav verejnej mienky.

Pôsobenie v prospech spoločenskej integrácie. Mimovládne organizácie tiež pomáhajú istým diskriminovaným skupinám začleniť sa do spoločnosti.¹²

⁶ Vašečka: *Občianska spoločnosť*, s. 44.

⁷ Pirošík: *Legislatívny vývoj*, s. 61

⁸ Pirošík: *Legislatívny vývoj*, s.60

⁹ Pirošík: *Legislatívny vývoj*, s. 61.

¹⁰ Martin Bútor: Čestný prezident Inštitútu pre verejné otázky, sociológ, spisovateľ a diplomat. Je absolventom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v odbore filozofia a sociológia. Po vyštudovaní školy pracoval ako dokumentarista v Československom ústave práce a sociálnych vecí, neskôr z neho musel odísť, keď odmietol podpísať antichartu a dostal sa do politickej nemilosti a pracoval ako poradca a terapeut v protialkoholickej poradni. Po roku 1989 sa stal spoluzakladateľom Verejnosti proti násiliu. Zaujímavosťou je, že bol členom komisie, ktorá vybrala Vladimíra Mečiara na post ministra vnútra. V rokoch 1990 – 1992 pôsobil ako poradca prezidenta ČSFR Václava Havla. V roku 1997 prišiel s ideou založiť Inštitút pre verejné otázky a stal sa jeho prvým prezidentom. V rokoch 1999 – 2003 pôsobil ako veľvyslanec Slovenskej Republiky v Spojených štátoch Amerických. V prezidentských voľbách v roku 2004 bol občianskym kandidátom na prezidenta, získal 6,5 percenta hlasov. Expertíza: zahraničná politika a transatlantické vzťahy, občianska spoločnosť a mimovládne organizácie, spoločenská transformácia, ľudské práva, postavenie menšín, (<http://www.ivo.sk/166/sk/pracovnici/martin-butora->)

¹¹ Vašečka: *Občianska spoločnosť*, s. 45.

Mimovládne organizácie sú tiež činiteľmi politickej socializácie, keď sa ľudia v nich snažia svojim konaním rozširovať občianske povedomie ostatným občanom, aby sa stali občiansky aktívnejšími a viacej sa snažili domáhať sa svojich občianskych práv.

Kontrolné funkcie. Mimovládne organizácie majú aj svoju kontrolnú funkciu. Snažia sa byť akýmisi „strážnymi psami“ demokracie a dozerajú na spravodlivé dodržiavanie pravidiel hry.¹³

Poskytovanie služieb a verejných statkov. Ďalšou z úloh mimovládnych organizácií je poskytovať služby a verejné statky, ktoré nie sú zabezpečené inými organizáciami. Jedná sa tu o produkty, ktoré môžu mať rôznu podobu.¹⁴

Ponúka pestrú paletu z časti overených sociálnych inovácií. Mimovládne organizácie prichádzajú s novými kreatívnymi nápadmi na riešenie rôznych sociálnych problémov. Keď majú tieto nápady overené v praxi, môžu najperspektívnejšie z nich slúžiť štátu ako podklady pre tvorbu sociálnych projektov.¹⁵

Prevenia a riešenie konfliktov. Mimovládne organizácie ponúkajú rôzne programy na zmiernenie medzietnického napätia a rasovej, prípadne inej nenávisťi, v ktorých mimovládny aktivisti majú často lepšie výsledky ako štátni úradníci.¹⁶

*Rozmnožovanie spoločenského bohatstva*¹⁷. Tu sa jedná o tri základné druhy bohatstva, ktoré mimovládne organizácie rozširujú. Kognitívne, tým, že prichádzajú s novými prístupmi a metódami, praktické skúsenosti a prosociálne vzorce správania.¹⁸

Možno teda konštatovať, že mimovládne organizácie majú viacero funkcií, aj keď nie všetky z nich naplňujú vyššie spomenuté funkcie súčasne. Je to spôsobené aj tým, že mimovládnych organizácií je viacero druhov a každý z nich sa najväčšmi zameriava na odlišnú problematiku.

Mimovládne organizácie sa však dajú rozdeliť podľa viacerých kritérií. Delenie mimovládnych organizácií nie je jednoduché a tiež ani jednotné.¹⁹ Existuje viacero typológií od viacerých autorov, z ktorých každá skúma mimovládne organizácie z iného uhla. Jedna z možných typológií delenia mimovládnych organizácií je ich delenie podľa docenta Sváka

¹² Mydlíková. (2001): *Letom svetom do sociálnej práce v treťom sektore*, Bratislava: ASSP, s 19.

¹³ Vašečka: *Občianska spoločnosť*, s 45

¹⁴ Mydlíková: *Letom svetom*, s 19

¹⁵ Vašečka: *Občianska spoločnosť*, s 45

¹⁶ Mydlíková: *Letom svetom*, s 20

¹⁷ Bútor, M. a kol (1998): *Tretí sektor: ďalšia „neviditeľná ruka?“* OS, č. 2.

¹⁸ Mydlíková: *Letom svetom*, s 20

¹⁹ Mydlíková: *Letom svetom*, s 21

s dôrazom na právne hľadisko. Z tohto pohľadu môžeme mimovládne organizácie deliť na päť kategórií. :

Subjektové hľadisko kladie dôraz na to, či ide o organizáciu, ktorá združuje osoby – sem patria občianske združenia, cirkvi, spolky, alebo môže ísť o organizácie, ktorých zmyslom je združovanie peňazí – rôzne nadácie a fondy.

Predmetové hľadisko – z predmetového hľadiska sa posudzujú ciele, aké si organizácia stanoví dosiahnuť. Z predmetového hľadiska sa mimovládne organizácie delia na:

- individuálne prospešné - sem patria organizácie, ktoré vznikli za účelom naplnenia jedného cieľa, ktoré následne po jeho splnení zaniknú – napríklad organizácia, ktorá robí zbierku na špeciálnu bezbariérovú úpravu bytu pre invalidného chlapca,
- vzájomne prospešné – sem patria organizácie, ktoré sa snažia uspokojovať potreby svojich členov – napríklad združenie ornitológov si spraví zbierku a z nej si zaplatia návštevu ZOO, ktorá ich ako skupinu bude stáť menšie náklady, ako pre každého člena individuálne,
- všeobecne prospešné - sú tie organizácie, ktoré pomáhajú istým skupinám obyvateľov - napríklad združenia, ktoré poskytujú finančnú a právnu pomoc týraným ženám,
- verejnoprospešné organizácie - sú tie, ktoré vykonávajú verejný záujem – napríklad Amnesty International, ktorá sa snaží dozerať na dodržiavanie ľudských práv.

Delenie mimovládnych organizácií z hľadiska ústavnosti - tu sa môžeme opierať výhradne o to, aké organizácie pozná aktuálna ústava.²⁰ Tá delí organizácie na : profesné združenia, politické strany, náboženské organizácie a spolky.²¹

Zákonné delenie mimovládnych organizácií je podmienené tým, do akých kategórií ich delia jednotlivé zákony, pod ktorými sú tieto organizácie registrované²². V súčasnosti poznáme delenie na:

- občianske združenia – zákon č. 83/1990,
- neziskové organizácie v zmysle zákona č. 213/1997,
- nadácie podľa zákona č. 34/2002,
- neinvestičné fondy vznikajúce podľa zákona č. 147/1997,
- cirkvi a spoločenstvá vznikajúce podľa zákona č. 308/1991
- organizácie zriadené osobitným zákonom²³

²⁰ Mydlíková: *Letom svetom*, s 25

²¹ Pri tomto delení by som ešte spomenul aj organizácie neústavné, prípadne protiústavné, akými sú napríklad u nás Slovenská Pospolitosť, prípadne v Bielorusku Mladý Front

²² Mydlíková: *Letom svetom*, s 21-23

²³ Slovenská Televízia, Slovenský Rozhlas, Štatistický Úrad, Červený kríž, Odborové zväzy, rôzne profesné komory a ďalšie organizácie.

Jedným z typov mimovládnych organizácií sú aj Think tanky. Prvé Think tanky začali vznikať v polovici minulého storočia. Vo východnej Európe však takýto typ organizácií začal vznikať omnoho neskôr.²⁴ Samotný pojem think tank sa u nás objavil až po roku 1989 a organizácie hodné tohto označenia tu vznikli až po niekoľkých rokoch. Keďže tieto organizácie vznikali pod vplyvom a finančnou podporou prichádzajúcou z amerických nadácií, začalo sa pre ne používať označenie think tank, ktoré sa neprekladalo.²⁵ Doslovný preklad tohto slovného spojenia je myšlienková nádrž.²⁶

Hlavnou náplňou práce týchto organizácií je vytvárať a kumulovať myšlienky, ktoré sú podľa ich autorov prínosné pre spravovanie spoločnosti, a ktoré sa snažia ponúknuť politikom, aby sa ich mohli pridržovať pri riadení štátu. Aj keď na tvorbu myšlienok sú tu tradičné ustanovizne, ktoré to majú v náplni práce, think tanky sa cez svoju spätosť s občianskou spoločnosťou snažia prinášať práve nápady na aktuálne témy z bežného života, na ktoré klasické akademické inštitúcie nedokážu reagovať dostatočne pružne.²⁷

Prvými think tankami, ktoré vznikali v Spojených štátoch amerických, boli slobodné združenia odborníkov na vojenskú stratégiu a plánovanie.²⁸ Po vojne sa rozšírilo ich uplatnenie a odborníci z think tankov sa podieľali aj na vypracovaní Marshallovho plánu a počas začiatkov studenej vojny bola ich hlavnou témou oblasť strategickej bezpečnosti s dôrazom na boj proti Sovietskemu zväzu.²⁹ Až v šesťdesiatych rokoch sa pojem think tank dostal do povedomia širšej verejnosti a od tej doby sa začal používať na označenie organizácií, ktoré sa v západných krajinách zaoberajú utváraním a prenosom myšlienok a skúseností pri vytváraní rôznych sektorov politiky³⁰.

Think tanky sa v anglo-americkom prostredí zvykli definovať ako organizácie úplne nezávislé na vládnej moci ako aj na podnikateľských a iných záujmoch, čo malo byť základným predpokladom slobodného myslenia. Tento predpoklad sa však neuplatňoval v iných kultúrach a pojem nezávislý sa vykladal ako synonymum k pojmu súkromný. Zo širšieho hľadiska je možné pojem think tank definovať ako nezávislú inštitúciu zaoberajúcu sa

²⁴ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 267.

²⁵ Schneider, J.: *Think tanky ve Vyšegrádských zemích – analýza politiky a obhajoba zájmů*, Brno, Medzinárodný politologický ústav Masarykovej univerzity 2003, s. 3.

²⁶ V niektorých slovníkoch sa môžeme stretnúť aj s odlišnými významami tohto slovného spojenia, sú slovníky, ktoré uvádzajú, že sa môže jednať aj o britské slangové označenie hlavy prípadne lebky.

²⁷ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 267.

²⁸ Pozri Schneider, J. (2003): *Think tanky ve Vyšegrádských zemích – analýza politiky a obhajoba zájmů*, Brno, Medzinárodný politologický ústav Masarykovej univerzity, s. 30.

²⁹ Pozri tamtiež, s. 30.

³⁰ Pozri tamtiež, s. 30.

politikou a politickými otázkami a zmyslom jej fungovania je vzdelávanie verejnosti a politikov. Do tejto širšej definície sa ale dostanú aj kvázi vládne či kvázi akademické organizácie, ktorým chýba nezávislosť a spojitosť s občianskou spoločnosťou, akú možno vidieť pri nezávislých organizáciách.³¹

V užšom meradle možno pojmom think tank označiť inštitúciu, ktorá skúma politiku nezávisle na vláde, podnikateľských skupinách a politických stranách. Všeobecne možno konštatovať, že think tanky sa snažia vytvoriť most medzi oblasťou výskumu a verejnej politiky, kreujú a pomáhajú rásť odborníkom použiteľným na rôznu oblasť verejného sektora, prinášajú nové koncepcie, nápady pre rozhodovanie a slúžia ako zdroj informácií. Zároveň sa snažia kultivovať politický systém a tiež pomáhajú artikulovať spoločenské záujmy.³²

Aj keď by takéto inštitúcie mohli fungovať iba ako inštitúcie akademické, fungujú však aj ako podnikateľské a poradenské a venujú sa mnohým činnostiam. Dá sa konštatovať, že škála ich činnosti je značne veľká. Zaoberajú sa širokým okruhom problematík od akademického výskumu až po aplikovaný výskum s dôrazom na návrhy alebo analýzy prvkov verejných politík. Zameriavajú sa tiež na komunikáciu s politikmi, prezentáciu svojich myšlienok verejnosti, a to nielen prostredníctvom médií či knižných publikácií, ale aj cez organizovanie rôznych besied, prednášok a konferencií na aktuálne témy týkajúce sa občianskej spoločnosti a politického systému. Snažia sa taktiež ponúkať nezávislé hodnotenie politických aktivít a vytvárať konštruktívne fórum slúžiace na výmenu myšlienok medzi rôznymi aktérmi verejnej politiky.³³

Think tanky vo svete však majú svoje regionálne odlišnosti a ich fungovanie je v rôznych kultúrach dosť odlišné.³⁴ Klasický model think tankov, s akým sa možno stretnúť v Spojených štátoch amerických, funguje ako dosť nekompromisný komentátor štátnych rozhodnutí poskytujúci vlastné nápady na riešenia daných problémov, ktoré sa potom propagujú cez médiá a takto sa tieto organizácie snažia spoluvytvárať verejnú mienku, ktorá tlačí na rozhodnutia vlády. Dá sa teda konštatovať, že majú v mnohých prípadoch dosť silné slovo.³⁵

Takéto postavenie sa im podarilo dosiahnuť hlavne na vláde nezávislým spôsobom financovania. A tento status nezávislosti na vládnych zdrojoch sa snažia čo najväčšmi strážiť,

³¹ Pozri tamtiež, s. 31.

³² Pozri tamtiež, s. 32.

³³ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 268.

³⁴ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 31.

³⁵ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 269.

pretože si uvedomujú, že ich razancia by bez neho mohla výrazne utrpieť. Naproti tomu think tanky fungujúce v západnej Európe, ktoré sú financované z výraznej miery z verejných zdrojov, túto razanciu a schopnosť kriticky vystupovať proti verejnej politike nemajú. Práve financovaním sa im znížila ich kritická schopnosť z dôvodu vzniku možného konfliktu s inštitúciou, ktorá im na ich aktivity poskytuje zdroje. Okrem financovania existuje aj mnoho ďalších rozdielov medzi americkým a európskym modelom think tankov. Jedným z nich je napríklad aj veľkosť. Kým v Spojených štátoch amerických sa jedná o inštitúcie, v ktorých sa angažuje dosť veľký počet ľudí a fungujú bez napojenia na iné štruktúry, think tanky v Európe sú o poznanie menšie, často vznikajú na akademickej pôde a fungujú pri univerzitách, vládnych inštitúciách alebo aj politických stranách. Výrazný rozdiel je aj v cieľových skupinách, na ktoré sa snažia európske a americké think tanky pôsobiť. Kým v Európe sa ich činnosť orientuje na politikov a úradníkov, ktorým vypracovávajú analýzy, v Spojených štátoch amerických sa snažia orientovať oveľa viac na verejnosť a cez verejnú mienku sa prípadne snažia vytvárať tlak aj na zmenu vládnej politiky.³⁶

Think tanky sa dajú zdeliť do viacerých skupín. Viacero autorov ponúka niekoľko variant typológií think tankov. Podľa Schneidera ich možno deliť do týchto piatich kategórií:

- podľa ich organizačnej formy
- podľa úlohy, ktorú hrajú v procese utvárania politiky
- podľa ich vzťahu k aktérom tohto procesu
- podľa cieľových skupín, ktorým adresujú svoju produkciu
- podľa spôsobu vzniku alebo profilu svojich popredných predstaviteľov³⁷

Kimball delí think tanky len do dvoch kategórií, a to na univerzity bez študentov a na obhajcov záujmov.³⁸ Mcgann a Weaver³⁹ delia think tanky do štyroch základných skupín:

- akademické
- výskumníci na objednávku
- obhajcovia záujmov
- stranícke⁴⁰

³⁶ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 268.

³⁷ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 39.

³⁸ Pozri tamtiež, s. 39.

³⁹ Pozri tamtiež, s. 40.

⁴⁰ V delení v texte spočiatku používajú len prvé tri kategórie, v ďalších doplňujúcich tabuľkách rozdelili tretiu kategóriu „obhajcov“ s dôrazom na predmet toho čo obhajujú na obhajcov ideológií a obhajcov politických strán.

Akademické think tanky sú vlastne univerzitami bez študentov, ktoré majú akademickú vierohodnosť, výraznú ideologickú nezávislosť, sú financované hlavne z rôznych nadácií a produkujú rôzne monografie a články v objektívnom akademickom štýle.

Výskumníci na objednávku sú väčšinou organizácie platené vládou za to, že jej nezávisle spracujú danú problematiku tak, aby sa o výsledky ich výskumu mohla ďalej opierať. Neprichádzajú s vlastnými témami, ale témy sú im určené od zadávateľa. Obhajcovia sú organizácie, ktoré sa snažia chrániť určité hodnoty, alebo záujmy na základe politických, ideologických, alebo filozofických hodnôt. Stranícke think tanky sú organizáciami, ktoré sa snažia výsledky svojej činnosti zosúladiť so straníckym programom a pracujú pre dobro strany a jej členov.

Horváth delí think tanky do dvoch skupín:

- Americký model
- Západoeurópsky model⁴¹

Americký model je taký, kde sú think tanky financované z mimovládnych zdrojov, sú nezávislé a svojimi výstupmi ovplyvňujú verejnú mienku a politiku. V tomto prostredí sú think tanky rozsiahle špecializované a výskum je založený na nezávislých inštitúciách a ich výstupy sú považované za zdroj politickej kritiky. Západoeurópsky model zahŕňa think tanky, ktorých financovanie nie je až tak oddelené od vlády, a ich razancia je preto nižšia, majú skôr akademickú váhu, sú menšie a sú organizované podľa konkrétneho objektu výskumu⁴².

V krajinách strednej Európy bol v rokoch transformácie sa na demokratické krajiny prijímaný skôr americký model think tankov než ten európsky. Bolo to spôsobené najmä tým, že v týchto krajinách boli think tanky v období ich vzniku sponzorované najmä z amerických fondov, a teda mohli byť nezávislé na podporách z verejných zdrojov.⁴³

Z toho dôvodu boli nezávislé od svojich domácich vlád, avšak napríklad na Slovensku boli práve preto zo strany vlády v rokoch 1992 - 1998 najviac kritizované, keď bola spochybňovaná ich objektivita z dôvodu finančnej viazanosti na zahraničie.⁴⁴

⁴¹ Pozri Schneider: *Think tanky*, s 267-269

⁴² Rozdielných znakov medzi americkým a západoeurópskym typom think tankov je omnoho viacej, pre úplný obraz pozri: Pirošík, V.: citované dielo, s 59 a Horváth citované dielo s 267- 270; 283- 285.

⁴³ Horváth, P.; Marčok, M. (2005): *Slovensko: politika a spoločnosť 2*, Trnava, Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku pri Slovenskej akadémii vied, s. 99.

⁴⁴ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 283.

Zostáva otázne, či sa tento trend udrží aj v budúcnosti, keďže sa po integrácii týchto krajín do západných štruktúr začali výrazne znižovať finančné toky prichádzajúce spoza oceánu a tieto organizácie musia nachádzať nové možnosti financovania, pričom je tu riziko, že sa začnú orientovať na finančnú podporu z rôznych štátnych štruktúr, prípadne rozvíjať spoluprácu s akademickými inštitúciami alebo politickými stranami. V najbližšom čase je pravdepodobné, že sa budú tieto organizácie snažiť vytvoriť si kombinovaný model financovania z viacerých fondov, z ktorých niektoré budú súkromné a iné verejné, prípadne aj vládne. Otázkou ostáva, ako sa bude tento model ďalej vyvíjať a či v prípade ďalšieho úbytku finančných zdrojov zo zahraničia sa nebudú stávať čoraz viac závislé od štátnych dotácií, čím sa výrazným spôsobom zníži miera ich objektívnosti a razantnosti v hodnotení politickej situácie domácej krajiny.⁴⁵

Vznik think tankov na Slovensku

V strednej Európe začali vznikať think tanky po zániku komunistických režimov, keď v slobodnej atmosfére začalo pribúdať nezávislých inštitúcií zaoberajúcimi sa problematikou transformácie politického systému, zahraničnou politikou, ekológiou, ľudskými právami a podobne. Tieto inštitúcie označovali výrazné problémy spoločenského vývoja a prichádzali na verejnosť s potenciálnymi možnosťami na ich riešenie.⁴⁶

Na Slovensku však začali vznikať think tanky, na rozdiel od ostatných krajín strednej Európy, nie z dôvodu prechodu krajiny na liberálnu demokraciu, ale preto, že sa budúci predstavitelia think tankov obávali, že režim, ktorý nastupoval začiatkom deväťdesiatych rokov, nebude modelom liberálnej demokracie. Možno aj preto sa na Slovensku možno stretnúť s väčšou hustotou think tankov ako v susedných krajinách.^{47, 48}

Práve v tomto období sa začali odborníci občiansky angažovať a snažili sa tlakom na verejnú mienku zmeniť novoutvorený štýl vlády na Slovensku. Think tanky vtedy v značnej miere napomohli zachovaniu a rozširovaniu vedeckého potenciálu vo viacerých oblastiach verejnej politiky. Keďže z mnohých predpokladov vyplývalo, že konania aktérov občianskej spoločnosti sú dôležitým faktorom vplývajúcim na úspešnosť transformačných procesov vo

⁴⁵ Najšlová, L. (2004): *Think tanky na slovensku*. in Majchrák, J.; Strečanský, B.; Bútor, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO, s 280.

⁴⁶ Mesežnikov, G.: SME, 29. 5. 2001.

⁴⁷ Okrem Poľska.

⁴⁸ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 270.

východoeurópskych krajinách, začalo sa im dostávať finančnej pomoci zo zahraničných zdrojov.⁴⁹ Novovzniknuté think tanky boli v nie veľmi priateľskom vzťahu s vtedajšou vládou garnitúrou a svojou činnosťou sa snažili poukazovať na jej prešľapy.

Spoločnosť bola v tom období značne polarizovaná a rozdelená do dvoch táborov, ktoré sa v politickej publicistike označovali ako tábor „mečiarovcov“ a tábor „antimečiarovcov“. Táto vtedajšia polarizácia spoločnosti bola veľmi silná. V bežnom živote bolo vidieť len malé množstvo ľudí, ktorí by sa nesnažili zaradiť sa do jedného z týchto dvoch politických táborov rozdeľujúcich spoločnosť. Všetky think tanky vznikajúce na Slovensku sa snažili svojimi analýzami vytvárať oponentúru vtedajšej vládnej moci a teda sa zaradili k takzvanému táboru „antimečiarovcov“. Aj keď sa všetky slovenské think tanky vymedzujú ako nezávislé od akejkolvek politickej strany, každý z nich má nejakú hodnotovú orientáciu. V tomto smere sú think tanky s najvýraznejším ideologickým smerovaním Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika a Nadácia Fridricha Augusta von Hayeka. Aj keď ostatné think tanky neprejavovali svoju orientáciu tak zreteľne, podľa ich publikačných výstupov sa dá dosť ľahko objaviť ich hodnotové pozadie.⁵⁰

O istých myšlienkových tendenciách svedčí aj fakt, že najvýraznejšími odberateľmi produkcie think tankov sú na Slovensku tie politické strany, ktorých ideologická orientácia s dôrazom na pravo - ľavú os sa nachádza od stredu smerom doprava. Na Slovensku nie je taký think tank, ktorý by sa dal priamo označiť za stranícky alebo rovno vládny. Zatiaľ jediným pokusom o vytvorenie takejto podoby think tanku bol Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti vedy a techniky SR počas tretej vlády Vladimíra Mečiara. Tento však bol s nástupom novej vlády po voľbách v roku 1998 zrušený. Zvláštnosťou je, že ani jeden think tank na Slovensku nie je možné považovať za myšlienkovú čo i len trochu naklonený opozičným stranám po roku 1998.⁵¹

Na Slovensku tiež chýba akýkoľvek pokus o vytvorenie think tanku akademického typu, čím sa odlišuje od Českej republiky, kde ako predstaviteľov takýchto inštitúcií možno nájsť napríklad Centrum pre ekonomický výskum a postgraduálne vzdelávanie v rámci Karlovej univerzity v Prahe alebo Centrum pre sociálne a ekonomické štúdie – CESES.⁵²

Mnohí zamestnanci týchto think tankov boli pôvodne odborníkmi v službách štátnej správy, ktorí sa cítili doslova vytlačený do tretieho sektora. V rokoch 1994 – 1998 sa z týchto

⁴⁹ Mesežnikov, G.: SME, 29. 5. 2001.

⁵⁰ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 284.

⁵¹ A vládny stranám po roku 2006.

⁵² Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 285.

odborníkov postupne vypracoval aparát potenciálnych štátnych pracovníkov v jednotlivých sférach verejnej politiky. Aj kvôli tomu po voľbách 1998⁵³ mnohé think tanky stratili viacerých svojich odborníkov, ktorí získali posty vo vláde a v ďalších štátnych inštitúciách.⁵⁴

Za najväčší prínos think tankov pôsobiacich na Slovensku sa považuje ich úsilie, ktoré viedlo k presadzovaniu a zavádzaniu reforiem, ktoré sa stali vzorom aj pre ďalšie krajiny, taktiež podpora odborného zázemia a intelektuálna podpora občianskeho ducha v rokoch 1994 – 1998.⁵⁵ Niektoré mimovládne organizácie boli v reformnom období zároveň najhlasnejšími kritikmi nedôslednosti praktickej realizácie niektorých reforiem.⁵⁶

V oblasti posilňovania demokratického politického systému prispel výrazným spôsobom Inštitút pre verejné otázky a v záležitostiach integračného procesu zohrali významnú úlohu SFPA a CEP. Pôsobenie týchto organizácií v krajinách, ktoré mali dlhé desaťročia vyhraný ideologický charakter, považujú niektorí pozorovatelia za „malý zázrak“. Takýto jav sa však stal vďaka sile intelektuálnej slobody spojenej s oddanosťou k univerzálnym hodnotám a snahe vytvárať demokratickú spoločnosť.⁵⁷ Podľa Grigorija Mesežnikova vďaka nezávislému postaveniu, intelektuálnemu zázemiu a tiež vďaka finančnej pomoci od zahraničných organizácií sa podarilo slovenským think tankom presadzovať proreformné riešenia v konkurencii s nepružnou byrokraciou.⁵⁸

Prvé vznikajúce think tanky na Slovensku boli podporované najmä fondmi zo Spojených štátov amerických⁵⁹. Tieto think tanky boli vytvárané pod silným americkým vplyvom, a preto sa u nás preberal americký model organizovania think tankov. Schneider identifikuje štyri základné okruhy problémov spôsobených odlišnosťou kultúry a politického systému, v ktorom vznikol model, podľa ktorého boli koncipované think tanky na Slovensku. S americkým modelom sa spája:

- vysoká miera súkromného darčovstva, s ktorým sa v západnej Európe bežne nestretávame, nieto ešte v mladých štátoch strednej Európy,
- so značnou decentralizáciou verejného života, najmä v súvislosti s médiami a politickými stranami,
- s úzkym prepojením univerzít a politikou,

⁵³ A tiež aj po voľbách v roku 2002

⁵⁴ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 46.

⁵⁵ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 285.

⁵⁶ Ako napríklad hayekovci kritizovali vládny návrh dôchodkovej reformy

⁵⁷ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 285.

⁵⁸ Pozri tamtiež, s. 285.

⁵⁹ Ford Foundation, German Marshall Found of the United States, Charles Stewart Mott Foundation, Open Society Institute

- s otvorenejším politickým systémom a politickou kultúrou.⁶⁰

Tieto znaky sa však v európskom prostredí nenachádzajú, a v tom stredoeurópskom by sme ich hľadali dosť márne. Pričom bez vzniku silnej politickej kultúry, v ktorej by boli prítomné vyššie uvedené znaky možno len ťažko počítať s dlhodobou existenciou think tankov amerického typu.

Napojenosť slovenských think tankov na americké fondy bola spôsobená ochotou z druhej strany oceánu dopomôcť transformačným zmenám, ktoré sa tu začali diať. Avšak sa dá predpokladať, že od istého momentu sa Slovensko stane natoľko transformovanou krajinou, že sa finančné toky začnú obmedzovať, až sa nakoniec celkom uzavrujú. Tak ako sa tomu stalo aj v prípade RFE⁶¹, keď po istom čase od zamatovej revolúcie finančné toky vyschli a presunuli sa viacej na východ. Najmä integrácia Slovenska do západných štruktúr, akými sú NATO a Európska Únia, predznamenáva, že transformačný proces na Slovensku bol minimálne z formálneho hľadiska už zavŕšený. Okrem toho je tiež nezanedbateľným aj fakt, že v rámci financovania zohrávajú výraznú úlohu aj európske stranícke think tanky, ako napr. KAS a HAS, ktoré môžu mať silný vplyv na budúce formovanie think tankov na Slovensku.⁶²

Je možné očakávať, že uchovanie nezávislosti môžu think tanky obetovať výmenou za dlhodobú existenciu. Môže to byť krok na ceste k hybridne financovaným organizáciám, ktoré budú zodpovedať politickej kultúre na Slovensku.⁶³ Avšak je tu riziko straty vážnosti a zo zníženia už beztak nízkeho počtu „konzumentov“ ich činnosti. V súčasnosti prejavuje záujem o publikačné aktivity najmä úzka skupina uvedomelých občanov a študentov. Je možné predpokladať, že v prípade straty nezávislosti by sa mohol záujem o produkty ich činnosti ešte zúžiť.⁶⁴

Inštitút pre verejné otázky

Inštitút pre verejné otázky patrí medzi think tanky, ktoré združujú odborníkov zo širokého spektra oblastí, ktorých cieľom je analyzovať a hodnotiť rôzne záležitosti verejného života s dôrazom na presadzovanie demokratických princípov a otvorenej občianskej spoločnosti, slobody, solidarity, rovnosti príležitostí a pokojného spolunažívania rôznych etnických

⁶⁰ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 44.

⁶¹ Rádio Slobodná Európa.

⁶² Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 45.

⁶³ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 44.

⁶⁴ Najšlová, L citované dielo, s 282

skupín. Medzi jej hlavné aktivity patrí publikačná činnosť ako vydávanie kníh, štúdií, analýz ako aj organizovanie prednášok, seminárov a tiež nakrúcanie dokumentárnych filmov.

Aktivity Inštitútu pre verejné otázky

K základným aktivitám Inštitútu pre verejné otázky patrí analyzovať kultúrne, spoločenské, ekonomické, zahraničnopolitické, právne a ďalšie udalosti a záležitosti verejného života a zverejňovať zistené skutočnosti, prispievať k odbornému dialógu, otvárať dôležité témy a podieľať sa na vytváraní verejnej rozpravy. Organizovať semináre, diskusné fóra, interdisciplinárne okrúhle stoly, dielne a školenia. Vypracovávať odborné stanoviská k závažným problémom, poskytovať konzultácie organizáciám i jednotlivcom v oblastiach, ktoré sú významné z hľadiska programových priorít. Stimulovať aktívny prístup občanov k verejným záležitostiam. Venovať sa publikačnej a vydavateľskej činnosti. Združovať mladých odborníkov zaoberajúcich sa problematikou v rôznych oblastiach a vytvárať im podmienky na efektívnu a zmysluplnú spoluprácu a prispievať k zvyšovaniu odbornosti a k výchove mladých odborníkov.⁶⁵

Inštitút pre Verejné otázky v súčasnosti realizuje osem výskumných programov:

- Súhrnná správa o Slovensku
- Vnútoraná politika
- Verejná mienka a politická kultúra
- Občianska spoločnosť
- Národnostné menšiny
- Rodová problematika
- Slovensko v euroatlantickom priestore
- Informačná spoločnosť

Súhrnná správa o Slovensku - sa zameriava na každoročné vydávanie publikácie *Súhrnná správa o stave spoločnosti*, ktorá zaznamenáva vývoj krajiny vo všetkých dôležitých oblastiach verejného života. Na vypracovávaní tejto publikácie sa pod vedením Martina

⁶⁵ <http://www.ivo.sk/104/sk/kto-sme/ivo> (10.6.2008).

Bútoru, Grigorija Mesežnikova a Miroslava Kollára⁶⁶ podieľajú okrem interných pracovníkov aj mnohí odborníci, ktorí nie sú pracovníkmi Inštitútu pre verejné otázky.⁶⁷

Vnútná politika – cieľom tohto programu je podieľať sa na výskume a sprostredkovať optimálne modely fungovania jednotlivých zložiek politického systému v Slovenskej Republike. Analyzuje činnosť vlády, parlamentu a politických strán.⁶⁸ Na túto problematiku sa v Inštitúte pre verejné otázky zameriava Grigorij Mesežnikov.

Verejná mienka a politická kultúra – tento program je zameraný na empirické výskumy a sociologické analýzy postojov občanov k jednotlivým záležitostiam verejného života ako aj na zisťovanie postojov ekonomických elít.⁶⁹ Touto problematikou sa výrazne zaoberajú Oľga Gyarfášová⁷⁰, Lýdia Marošiová a Zora Bútorová⁷¹.

Občianska spoločnosť – skúma vývoj a pôsobenie mimovládneho sektora na Slovensku. Zaoberá sa tiež stavom dobrovoľníctva a rozmanitými aktivitami predstaviteľov tretieho sektora.⁷² Touto problematikou sa výrazne zaoberá Martin Bútor.

Národnosté menšiny – tento program sa zaoberá problematikou národnostných menším, menšinovou politikou štátu a inštitúciami ktoré zabezpečujú ochranu menšinových práv na

⁶⁶ Miroslav Kollár: Je analytikom Inštitútu pre verejné otázky. Absolvoval Vysokú školu ekonomickú v Bratislave. Pracoval v Českej tlačovej kancelárii, v česko-slovenskom týždenníku *Mosty*, v prílohe denníka *Sme – Fórum* a v mesačníku *OS*. Je spoluautorom a editorom viacerých knižných publikácií vrátane Súhrnných správ o Slovensku a *Vízie vývoja SR do roku 2020*. Od januára 2000 pracuje v Inštitúte pre verejné otázky ako riaditeľ programu *Súhrnná správa o Slovensku*. Zároveň pôsobí ako výkonný riaditeľ Mediálneho Inštitútu. Zaujímavosťou je, že je členom rady Slovenskej televízie. ⁶⁶ Takže je to príklad vysokopostaveného štátneho zamestnanca, ktorý je popri tom aj členom nezávislého think tanku. *Expertíza: mediálna problematika, kultúra a problematika cirkví* (⁶⁶ Kolektív autorov.: *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO 2004, s. 381).

⁶⁷ Bútor, M.; Mesežnikov, G. ; Kollár, M.(ed.) (2007): *Slovensko 2006 Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2007*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, s. 7.

⁶⁸ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 271.

⁶⁹ Majchrák, J.: http://www.pdcs.sk/mod/fileman/files/j_majchrak.rtf (10.5.2008).

⁷⁰ Oľga Gyarfášová: Je analytičkou a programovou riaditeľkou Inštitútu pre verejné otázky. Absolvovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1993 pôsobila vo výskumnej agentúre FOCUS. Od roku 1999 je riaditeľkou programu *Verejná mienka a politická kultúra* v Inštitúte pre verejné otázky. Vo svojej práci sa sústreďuje na výskum verejnej mienky, politickej kultúry a volebného správania. V rokoch 1999 – 2000 bola externá prednášajúca v Centre európskych štúdií UK . Taktiež bola externá prednášajúca na Katedre politológie FiF UK a na Fakulte ekonomických a sociálnych vied UK od roku 1998 až po súčasnosť. *Expertíza : výskum politických postojov verejnosti, volebné správanie a politická kultúra, rodové štúdie, problematika rovnosti príležitostí na Slovensku*, (<http://www.ivo.sk/169/sk/pracovnici/olga-gyarfasova>)

⁷¹ Zora Bútorová: Analytička Inštitútu pre verejné otázky. Vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pred novembrom 1989 pôsobila vo viacerých výskumných tímoch, ktoré nastavovali netradičné kritické zrkadlo problémom spoločnosti. Venovala sa prognostickému modelovaniu práce, životnej úrovne a neskôr, na pôde Kabinetu teórie vedy a prognóz SAV, participatívne prognózovaniu vedy, sociológii vedeckého spoločenstva a etike vedy. V rokoch 1990 – 1992 pracovala ako výskumníčka v ústave pre sociálnu analýzu. Neskôr pracovala v agentúre FOCUS a v roku 1997 stála pri zrode Inštitútu pre verejné otázky a stala sa jeho programovou riaditeľkou. *Expertíza: politická kultúra a postoje občanov k transformácii spoločnosti, zahraničnopolitické orientácie, postoje k národnostným a etnickým menšinám, rodové vzťahy a rovnosť príležitostí žien a mužov*.

⁷² Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 271.

Slovensku. Zaoberá sa tiež postavením Rómov na Slovensku a ich spoločenským statusom.⁷³

Touto problematikou sa výrazne zaoberajú Martin Bútora, Zora Bútorová a Marián Velšic.

Rodová problematika – podľa vykazovanej činnosti sa dá konštatovať, že sa jedná o program, ktorý sa zaoberá postavením a právami žien na Slovensku a ich postavením na trhu práce. Touto problematikou sa výrazne zaoberajú Oľga Gyarfášová, Zora Bútorová, Jarmila Filadelfiová, Lýdia Marošiová a Martina Sekulová.

Slovensko v euroatlantickom priestore – sa venuje témam zahraničného smerovania na Slovensku. Touto problematikou sa zaoberajú najmä Martin Bútora a Zora Bútorová.

Informačná spoločnosť – podľa vykazovanej činnosti možno konštatovať, že tento program sa zaoberá využívaním elektronických služieb vo verejnej správe občanmi, kde sa snaží najmä zvyšovaním informovanosti občanov o možnostiach využívania e-governmentu. Touto problematikou sa zaoberá najmä Marián Velšic.⁷⁴

Inštitút pre verejné otázky, sa v posledných rokoch radí k najväčším vydavateľom odbornej literatúry na Slovensku. Pracovníci Inštitútu pre verejné otázky pravidelne publikujú, poskytujú rozhovory pre médiá a je možné ich vidieť aj v diskusných reláciách. Medzi činnosti Inštitútu pre verejné otázky patria aj samostatné kvantitatívne a kvalitatívne výskumy zaoberajúce sa najväznejšími spoločenskými problémami a témami. Neskôr sa k týmto aktivitám pridala aj filmová dokumentaristika. Inštitút pre verejné otázky od roku 1998 vyprodukoval viacero dokumentárnych filmov, pričom viaceré z nich získali aj ocenenia na zahraničných festivaloch. O výraznej aktivite Inštitútu pre verejné otázky a jeho silnej prítomnosti na Slovensku svedčí aj to, že jeho predstaviteľov môžeme často nachádzať v rebríčku najcitovanejších odborníkov na slovenskej mediálnej scéne.

Formovanie Inštitútu pre verejné otázky

Prvé náznaky tejto organizácie môžeme hľadať niekedy v roku 1996, keď Martin Bútora, spolu s Petrom Hunčíkom, ktorý bol prezidentom nadácie Sándora Maráiho, v spolupráci s ďalšími autormi odštartovali projekt analytických ročeniek o Slovensku. Prvá takáto

⁷³ Majchrák, J. : http://www.pdcs.sk/mod/fileman/files/j_majchrak.rtf (10.6.2008).

⁷⁴ Marián Velšic: Je analytikom Inštitútu pre verejné otázky. Absolvoval magisterské štúdium sociológie a doktorantské štúdium politológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rokoch 1993 – 1994 pracoval ako analytik pre politické strany. V rokoch 1995 – 1998 pôsobil ako odborný pracovník v Politologickom kabinete Slovenskej akadémie vied. Od septembra 1998 pracuje v Inštitúte pre verejné otázky. Expertíza: informačná spoločnosť, transformačné procesy v spoločnosti, verejná mienka a politická kultúra (<http://www.ivo.sk/171/sk/pracovnici/marian-velsic>).

ročnica niesla názov: *Slovensko 1995 Súhrnná správa o stave spoločnosti* Po spracovaní tejto knižnej publikácie však ostala vôľa občiansky sa angažovať, a preto si tento tím odborníkov na rôzne problematiky založil think tank. Inštitút pre verejné otázky vznikol v roku 1997 ako skupina občiansky angažovaných ľudí, ktorí sa stretli pod redakčným vedením Martina Bútoru a zostavili publikáciu pod názvom *Slovensko 1996 Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*.⁷⁵ Od tohto obdobia pracovníci IVO pravidelne publikujú, poskytujú rozhovory, robia analýzy a zúčastňujú sa aj v diskusných reláciách. K zakladateľom Inštitútu pre verejné otázky v roku 1997 patria: Martin Bútor, Zora Bútorová, František Šebej, Grigorij Mesežnikov, Peter Humčík, Oľga Gyarfášová, Vadimír Krivý a Ivan Mikloš.⁷⁶

Inštitút pre verejné otázky v roku 2008 na svojej internetovej stránke uvádza, že má pätnásť stálych zamestnancov z toho deväť programových pracovníkov a šesť výkonných:

programoví pracovníci:

Martin Bútor - čestný prezident

Grigorij Mesežnikov – prezident

Oľga Gyarfášová – analytička

Zora Bútorová – analytička

Miroslav Kollár – analytik

Marián Velšic – analytik

Jarmila Filadelfiová⁷⁷ - analytička

Lýdia Marošiová⁷⁸ - analytička

Martina Sekulová.⁷⁹ - výskumníčka

⁷⁵ Bútor, M. (1998): *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, s 8.

⁷⁶ <http://www.ivo.sk/101/sk/kto-sme/pracovnici> (10.6.2008).

⁷⁷ Jarmila Filadelfiová: Je analytička Inštitútu pre verejné otázky. Vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1979). Do roku 1994 pracovala v Sociologickom ústave SAV a v období 1994-2006 ako samostatná výskumná pracovníčka na Medzinárodnom stredisku pre štúdium rodiny (od roku 2003 Stredisko pre štúdium práce a rodiny). Od marca 2006 pracuje v Inštitúte pre verejné otázky v Bratislave. Bola spoluriešiteľkou viacerých domácich a medzinárodných výskumov zameraných na problematiku demografického vývoja, rodiny a rodu či sociálnej politiky. Expertíza: reprodukčné správanie a demografický vývoj, rodina a rodinný život, rodinná a sociálna politika, rodové otázky a postavenie žien v spoločnosti, účasť žien a mužov v politike, domáce násilie páchané na ženách. (<http://www.ivo.sk/276/sk/pracovnici/jarmila-filadelfiova>)

⁷⁸ Lýdia Marošiová: Vyštudovala sociológiu na Filozofickej Fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rokoch 1994 – 1995 absolvovala študijný pobyt v rámci „The Pew Charitable Trusts Democracy Fellowship“ na New School for Social Research v New Yorku. V Inštitúte pre verejné otázky pôsobila deväť rokov ako výskumníčka a analytička. Venovala sa výskumu volebného správania prvovoličov, občianskej spoločnosti, dobrovoľníctva, firemnej filantropie. V súčasnosti pracuje na sociálnych a marketingových výskumoch agentúry Krajinka. V rámci Inštitútu pre verejné otázky participuje aj na projekte IS EQUAL *Svet vnímame rôzne, preto spolu dokážeme viac... materské centrá pri presadzovaní rovnosti príležitostí na trhu práce*. Expertíza: verejná mienka a rodová problematika. (http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Tu_a_teraz.pdf)

výkonní pracovníci:

Hana Lyons – výkonná riaditeľka

Zuzana Velková – finančná manažérka

Bronislava Pinterová – projektová manažérka

Peter Pavilek – technický manažér

Oľga Kočišová – účtovníčka

Alžbeta Lúčová – mzdová účtovníčka

Výkonní pracovníci nie sú z pohľadu témy práce zaujímaví, preto som sa ich rozhodol len vymenovať a neuvádzať ich životopisy.

Právne postavenie Inštitútu pre verejné otázky

Právna forma Inštitútu pre verejné otázky z pohľadu právnej úpravy je občianske združenie. Na Slovensku upravuje podmienky vzniku a právneho postavenia občianskych združení zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov. Občianskymi združeniami sa zaoberajú aj zákon č. 300/1990, ktorý ale pojednáva výlučne o odborových organizáciách a tiež zákon č. 62/1993, ktorý iba formálne upravuje pôvodne federálny zákon, na jeho realizáciu v podmienkach Slovenska. Preto tieto dva zákony nie sú pre tému práce veľmi zaujímavé.

Zákon č. 83/1990 upravuje vznik a postavenie občianskych združení na Slovensku. Tento zákon sa okrem, na slovenské pomery dosť výraznou stabilitou, vyznačuje tiež silným liberálnym duchom. To je pravdepodobne jeden z dôvodov, prečo až 95% všetkých mimovládnych organizácií na Slovensku má formu občianskeho združenia. Občania majú podľa tohoto zákona právo zakladať spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianské združenia, ako aj odborové organizácie a združovať sa v nich.

⁷⁹ Martina Sekulová: Projektová asistentka a analytička Inštitútu pre verejné otázky. Je absolventkou etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Štúdium absolvovala v roku 2005, potom pôsobila v Medzinárodnom Višegrádskom Fonde. Od roku 2006 pracuje v Inštitúte pre verejné otázky ako projektová asistentka a analytička. Expertíza: dlhodobá nezamestnanosť, trh práce a dopady sociálnej politiky na nezamestnanosť, pozícia žien na trhu práce, turizmus jako sociálny a kultúrny fenomén. (<http://www.ivo.sk/278/sk/pracovnici/martina-sekulova>)

V celom zákone nie je nikde vymedzený účel, na aký sa občianske združenie môže zakladať v pozitívnom zmysle, stretávame sa v ňom len s vymedzením v negatívnom zmysle a teda so zoznamom typov združení, aké nie sú dovolené.⁸⁰

Takéto obmedzenie vzniku mimovládnych organizácií je podľa niektorých právnikov nedostatočné. Pre porovnanie napríklad vo Francúzsku je občianske združenie definované ako zmluva, na základe ktorej dvaja alebo viacerí združujú trvalým spôsobom svoje znalosti alebo činnosti za účelom iným ako je vytváranie a rozdeľovanie zisku. V Českej republike zákon, ktorý bol nakoniec poslaneckou snemovňou odmietnutý, definoval občianske združenie ako právnickú osobu založenú za účelom združenia.⁸¹

Zákon tiež neurčuje v rámci štruktúry občianskeho združenia žiadne povinné orgány a necháva všetky takéto náležitosti celkom na vôli právnickej osoby. Rovnako neobmedzuje ani veľkosť občianskeho združenia a teda počet jeho členov ako aj jeho povinnosti voči verejnosti ako napríklad zverejňovanie výročných správ a podobne.⁸²

Zákon o združovaní občanov tiež osobitne neupravuje podnikanie občianskych združení. Ak občianske združenie chce, môže kludne vykonávať podnikateľskú činnosť, aj keď na základe zvláštnych ustanovení a musí žiadať o živnostenské oprávnenie. Podľa niektorých právnikov však činnosť, ktorá je praktizovaná v rámci poslania občianskeho združenia a o ktorej je zrejmé, že kvôli nej občianske združenie vzniklo, nie je podnikaním a tým pádom na ňu nie sú potrebné zvláštne oprávnenia.⁸³

Jediný zákon, ktorý bližšie špecifikoval účel vzniku občianskeho združenia, je zákon číslo 595/2003 o dani z príjmov, ktorý vymedzil, ktoré občianske združenia majú právo byť žiadateľmi o 2 % daní fyzických a právnických osôb.⁸⁴

Inštitút pre verejné otázky je tiež žiadateľom o poskytnutie dvoch percent z dane z príjmov fyzických a právnických osôb. Tieto prostriedky môže používať v prípade, ak vykonáva aspoň jednu zo zákonom stanovených činností uvedených vyššie. Z aktivít Inštitútu

⁸⁰ Nie sú dovolené združenia a) ktorých cieľom je popierať alebo obmedzovať osobné, politické alebo iné práva občanov pre ich národnosť, pohlavie, rasu, pôvod, politické alebo iné zmýšľanie, náboženské vyznanie a sociálne postavenie, roznečovať nenávisť a neznášanlivosť z týchto dôvodov, podporovať násilie alebo inak porušovať ústavu a zákony; b) ktoré sledujú dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré sú v rozpore s ústavou a zákonmi; c) ozbrojené alebo s ozbrojenými zložkami; za také sa nepovažujú združenia, ktorých členovia držia alebo používajú strelné zbrane na športové účely alebo na výkon práva poľovníctva.

⁸¹ Haňdiak. (2003): *Zákonný rámec tretieho sektora*, Efekt 1/2003 http://www.niton.sk/documents/46-88-195-2003_1_str12-14.pdf (10.6.2008)

⁸² Pirošík: *Legislatívny vývoj*, s. 66.

⁸³ Pirošík: *Legislatívny vývoj*, s. 67.

⁸⁴ Podiel zaplatenej dane možno poskytnúť prijímateľovina účely, ktoré sú predmetom jeho činnosti, ak predmetom jeho činnosti sú a) rozvoj a ochrana duchovných hodnôt, b) ochrana ľudských práv, c) ochrana a tvorba životného prostredia, d) ochrana a podpora zdravia a vzdelávania, e) podpora športu detí, mládeže a občanov zdravotnepostihnutých, f) poskytovanie sociálnej pomoci, g) zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt

pre verejné otázky uvedených na internetovej stránke možno predpokladať, že minimálne prvé dve činnosti vyžadované zákonom vykonáva. Naproti tomu však možno vidieť, že tento zákon nedefinuje podmienky narábania s týmito príspevkami tak razantne, keďže sme často svedkami toho, že si veľké spoločnosti⁸⁵ vytvárajú dcérske občianske združenia, na ktoré presúvajú nemalé finančné čiastky.

Vplyv Inštitútu pre verejné otázky na politický systém Slovenska

Inštitút pre verejné otázky sa prezentuje ako nezávislý think tank, ktorý sa zameriava na problémy verejnej politiky. Na Slovensku sa vlastne všetky think tanky definujú ako nezávislé a nestranné, aj keď isté politické tendencie u predstaviteľov týchto inštitúcií môžeme nájsť. Hneď prvou je, že viacerí predstavitelia think tankov boli politicky aktívni po roku 1989. Nebolo to inak ani v prípade zakladateľa Inštitútu pre verejné otázky Martina Bútoru, ktorý bol členom koordinačného výboru VPN. Neskôr pôsobil dva roky ako poradca prezidenta ČSFR Václava Havla do roku 1992.

Inštitút pre verejné otázky vznikol v nie najlepšom vzťahu s vtedajšou vládou garnitúrou. V tejto záležitosti ale nebol vzťah Inštitútu pre verejné otázky a vlády ojedinelý, pretože všetky think tanky vznikajúce na Slovensku v deväťdesiatych rokoch sa snažili svojimi analýzami vytvárať oponentúru vtedajšej vládnej moci a teda sa zaradili k takzvanému tábore „antimečiarovcov“.⁸⁶

Aj keď sa všetky slovenské think tanky vymedzujú ako nezávislé od akejkoľvek politickej strany, každý z nich má nejakú hodnotovú orientáciu. V druhej polovici deväťdesiatych rokov tvorili think tanky rôzne demokratické aliancie, ktoré prispeli k zmene pomerov v štáte. Voľby v roku 1998 boli v znamení veľkých zmien a zmenil sa aj oficiálny postoj vlády k think tankom. Miesto nenávisťi prišlo to, čo Grigorij Mesežnikov,⁸⁷ ktorý je

⁸⁵ Ako napríklad Slovnaft

⁸⁶ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 284.

⁸⁷ Grigorij Mesežnikov: Prezident Inštitútu pre Verejné otázky. Je absolventom Filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity (MGU) v odbore Afrikanistika. V rokoch 1983 – 1993 pôsobil na Univerzite Komenského v Bratislave, v rokoch 1993 – 1997 pracoval v Politologickom kabinete Slovenskej akadémie vied. Je spoluzakladateľom Inštitútu pre verejné otázky (IVO), v ktorom od júna 1997 pracuje. V rokoch 1994 – 1998 bol tajomníkom Slovenského združenia pre politické vedy, v rokoch 1996 – 1997 prednášal na Katedre politológie Trnavskej univerzity. Od roku 1993 je externým spolupracovníkom Rádio Liberty/Rádio Free Europe. Je spolueditorom a spoluautorom viacerých knižných publikácií vrátane *Súhrnnej správy o Slovensku*. Expertíza: vnútropolitický vývoj, politická transformácia, parlamentná demokracia, systém politických strán, politické elity, politický systém. (<http://www.ivo.sk/165/sk/pracovnici/grigorij-meseznikov>)

pracovníkom Inštitútu pre verejné otázky, nazýval korektným partnerstvom.⁸⁸ Podľa niektorých pozorovateľov bolo toto partnerstvo až pritesné.⁸⁹ Koniec deväťdesiatych rokov bol spojený s odchodom mnohých pracovníkov think tankov na vysoké posty štátnej správy.

Ivan Mikloš, ktorý patrí medzi zakladateľov Inštitútu pre verejné otázky, sa stal ministrom financií, Martin Bútor odišiel do Spojených štátov amerických ako veľvyslanec aj so svojou manželkou Zorou Bútorovou, ktorá bola v tom čase tiež členkou Inštitútu pre verejné otázky a Michal Invantyšin sa stal riaditeľom komunikačného odboru Úradu vlády SR.

Ďalšie prehĺbenie spolupráce medzi vládnymi inštitúciami a pracovníkmi Inštitútu pre verejné otázky nastalo po voľbách v roku 2002, keď novozvolený parlament v januári 2003 zvolil za generálneho riaditeľa Slovenskej televízie Richarda Rybníčka, ktorý bol v rokoch 1997 - 2000 výkonným riaditeľom Inštitútu pre verejné otázky a s ním krátko na to odišiel do vedenia Slovenskej televízie aj pracovník Inštitútu pre verejné otázky Miroslav Kollár, ktorý sa stal členom Rady Slovenskej televízie a neskôr aj jej predsedom. Inštitút pre verejné otázky tak svojou činnosťou podporil tvrdenie, že slovenské think tanky sa stali zásobárňou ľudských zdrojov pre proreformné politické sily v štátnej správe.⁹⁰ To môže nepochybne svedčiť o kvalitnej odbornej vybavenosti jeho predstaviteľov, aj keď má táto záležitosť aj svoje odvrátené stránky.

V situácii, keď je v štátnom aparáte nedostatok kvalitných odborníkov na vykonanie reforiem, ktoré sú podľa predstaviteľov týchto organizácií nevyhnuté, je bezpochyby dobre, keď dostanú priestor pracovníci think tankov, aby mohli zavádzať do praxe reformy, ktoré počas svojho pôsobenia v treťom sektore pripravili. Podľa J. Schneidera má však takáto prax aj svoje úskalia:

- prepojenie na konkrétnu vládu môže v budúcnosti narušovať vierohodnosť think tankov
- účasť členov v poradných orgánoch vlády alebo ich dozor nad projektmi, ktoré v minulosti vytvárali, môže mať znaky konfliktu záujmov alebo ohrozovania ich integrity⁹¹

Vždy, keď sa vyskytuje nejaký vysokopostavený štátny úradník v dozornej rade nejakého think tanku, a tento think tank dostane nejakú štátnu zákazku, budí takéto výberové konanie isté pochybnosti.⁹²

⁸⁸ Mesežnikov, G.: SME, 29. 5. 2001

⁸⁹ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 68.

⁹⁰ Mesežnikov, G.: SME, 29. 5. 2001

⁹¹ Pozri Schneider: *Think tanky*.

Financovanie Inštitútu pre verejné otázky

Inštitút pre verejné otázky bol od svojho vzniku financovaný výlučne zo zahraničných zdrojov. Pri jeho vzniku zohrali rozhodujúcu úlohu najmä súkromné americké nadácie, ako Open Society Institute (od roku 1997) a Ford Foundation (od roku 2000) a tiež German Marshall Found of the United States, ktoré boli schopné zabezpečiť dlhodobú podporu.

K významným projektovým donorom IVO patrí japonská nadácia Sasakawa Peace Foundation, ktorá v rokoch 2001–2003 podporila projekt Súhrnná správa o stave spoločnosti, a National Endowment for Democracy, ktorý podporil rovnomenný projekt v roku 2000 a v roku 2003. K významným donorom patrí i konzorcium Nadácie Jána Husa, Nadácie otvorenej spoločnosti na Slovensku a Nadácie pre deti Slovenska, ktoré podporilo projekt výskumu občianskej spoločnosti na Slovensku. Medzi tradičných projektových darcov IVO možno zaradiť Visegrádsky fond, udeľujúci granty v oblasti visegrádskej spolupráce a Freedom House a Medzinárodný republikánsky inštitút. Od založenia IVO v roku 1997 k jeho donorom patrili veľvyslanectvá Švédska, USA, Veľkej Británie, Holandska a Nórska, Nadácia na podporu občianskych aktivít, Ch. S. Mott Foundation, UNDP, Svetová banka a Bertelsmann Foundation.⁹³

Napriek významnému faktu, že bez zahraničných zdrojov by Inštitút pre verejné otázky nemohol vzniknúť a existovať, stalo sa jeho financovanie terčom kritiky vládnej moci pred rokom 1998. A pre jeho napojenosť na zahraničie bola spochybňovaná objektivita výsledkov jeho výskumov.⁹⁴ Ďalším výrazným problémom financovania zo zahraničných zdrojov je jeho udržateľnosť. Slovensko svojou integráciou do Európskej Únie a NATO minimálne z formálneho hľadiska zaväzilo transformačný proces, po ktorom mu môže dosť výrazným spôsobom klesať podpora zo zahraničia.⁹⁵

Jednou z možností ako riešiť potenciálny finančný výpadok spôsobený z integrácie Slovenska do západných štruktúr je orientácia na sponzorstvo zo strany domácich firiem. Tu však vzniká riziko z možného požadovania protihodnoty od tých, ktorí by sa mohli stať potenciálnymi donormi. V prípade zahraničných donorov bolo cieľom poskytovania finančných prostriedkov rozvoj a šírenie pluralitnej demokracie, v prípade domácich

⁹² Pripad Inštitútu pre verejné otázky, keď v roku 2002 dostal od vlády zákazku, na vypracovanie publikácie s názvom: „*Vízia Slovenska v roku 2020*.“

⁹³ <http://www.ivo.sk/143/sk/kto-sme/donori> (10.6.2008).

⁹⁴ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 283.

⁹⁵ Pozri Schneider: *Think tanky*, s. 45.

súkromných zdrojov môže byť jediným dôvodom sponzorstva snaha o presadzovanie vlastných postojov⁹⁶

Stojí za pozornosť, že aj keď na Slovensku vznikli po roku 1993 viaceré finančné skupiny, ani jedna z nich doteraz nikdy nejako výraznejšie nepodporila činnosť think-tankov. Patria sem nielen predstavitelia silných finančných skupín obdobia 1994 – 1998 (skupiny okolo Alexandra Rezeša, Vladimíra Póora, Jána Duckého) ale aj dnešných predstaviteľov takzvaných finančných žralokov ako napríklad J&T a Penta group. Zaujímavosťou je aj to, že svoje finančné prostriedky takmer všetci vkladali, prípadne vkladajú do záležitostí typu Sparta Praha, 1. FC Košice alebo Slovan Bratislava.⁹⁷

Pri financovaní Inštitútu pre verejné otázky sa nedá nespomenúť, že získal vo verejnom tendri vládny grant na vypracovanie štúdie: *Vízia Slovenskej republiky 2020*. Aj takýto spôsob financovania má však svoje riziká, hlavne keď by nešlo o transparentne získané prostriedky cez verejné tendre, ale o priame dlhodobé financovanie, ktoré by mohlo silným spôsobom narušiť nezávislosť.⁹⁸

IVO našiel aj niekoľkých sponzorov spomedzi slovenských firiem. V roku 2003 sa jedným z prvých firemných donorov Inštitútu pre verejné otázky stala Slovenská sporiteľňa, a.s., ku ktorej sa v roku 2004 pripojili aj spoločnosti Hewlett Packard Slovakia, s.r.o., Philip Morris Slovakia s.r.o., U. S. Steel Košice, s.r.o. a Západoslovenská energetika, a.s.⁹⁹

Inštitút pre verejné otázky síce na svojich stránkach uvádza zoznam svojich donorov, no bez konkrétneho uvedenia sumy obdržanej od toho, ktorého donora. Na môj mail mi neodpísali a na internetovej stránke blog.sme.sk/blog/2008/86521/thinktanks.doc som sa dostal k informácii, že autorom stránky Inštitút pre verejné otázky uviedol celkovú sumu donorských príspevkov za rok 2006 15 400 000 Sk. Tiež však nie sú špecifikované sumy od jednotlivých donorov a preto sa toto financovanie nedá podrobiť ďalšej analýze.

Záver

Think tanky sú organizácie, ktoré vo vyspelých štátoch demokratickej spoločnosti zaujímajú nezastupiteľné miesto. V našich podmienkach sme sa však s takýmto typom organizácie

⁹⁶ Pozri Horváth: *Think tanky na Slovensku*, s. 297.

⁹⁷ Pozri tamtiež, s. 287.

⁹⁸ Horváth, P.; Marčok, M. (2005): *Slovensko: politika a spoločnosť 2*, Trnava, Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku pri Slovenskej akadémii vied, s 28.

⁹⁹ <http://www.ivo.sk/143/sk/kto-sme/donori> (10.6.2008).

mohli začať stretávať až po roku 1989. V tejto práci som skúmal problematiku think tankov a ich vplyvu na politický systém. V teoretickej rovine problematiky som sa dostal k definovaniu think tankov a ich zaradeniu v systéme mimovládnych organizácií. Rozpracoval som vznik a fungovanie think tankov v zahraničí, kde som sa zaoberal podmienkami vzniku týchto think tankov, ako aj účelom, za akým boli zakladané. Tým účelom bolo v minulosti vojenské a strategické plánovanie zamerané na boj proti Sovietskemu zväzu. Tieto aktivity sa ale postupom času menili a dnes think tanky predstavujú občianske združenia vedcov, ktoré nezávisle od vlády a záujmových združení predkladajú alternatívne spôsoby riešenia závažných spoločenských problémov.

Ďalej som sa venoval problematike financovania think tankov, ich právnenému postaveniu a problematike nezávislosti od politických a záujmových skupín. Neskôr som sa presunul do slovenského prostredia, kde sa venujem tomu, akým spôsobom think tanky na Slovensku vznikali. Všimol som si najmä modely prijímané zo zahraničia, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili formovanie think tankov na Slovensku. Prakticky všetky think tanky vznikali na Slovensku pod silným vplyvom zo strany amerických nadácií. To malo za následok, že sa do slovenského prostredia implementoval model, ktorý sa v kontinentálnej Európe bežne nenachádzal. Vzhľadom na kultúrne a spoločenské odlišnosti medzi európskym a americkým prostredím je otázne, či tu môže takýto model dlhodobo existovať, bez finančnej pomoci zo zahraničia. Dá sa očakávať, že postupným ukončovaním transformačného procesu na Slovensku sa bude miera finančných tokov zo zahraničia znižovať, keďže tieto prostriedky sú určené na pomoc trochu zaostalejším krajinám, medzi ktoré sa už Slovensko prestáva radiť.

Preto si slovenské think tanky musia hľadať nové finančné zdroje v domácom prostredí. V tomto je ale skrytý problém možnej straty nezávislosti. Zahraničné organizácie prispievajúce na kontá slovenských think tankov to totiž robili z dôvodu šírenia demokracie, podpory transformačných procesov a rozvoja občianskej spoločnosti. Dostatočným naplnením týchto bodov finančná podpora automaticky končí a začne sa hľadať podpora od domácich sponzorov, otázkou však ostáva, aký bude hlavný motív týchto sponzorov a či za svoju podporu nebudú chcieť najmä presadzovanie a šírenie svojich záujmov. V práci som sa zaoberal aj právnym postavením think tankov na Slovensku. Zvláštnosťou slovenskej právnej úpravy mimovládnych organizácií je to, že v rámci viacerých druhov právnej formy mimovládnych organizácií je veľký nepomer medzi zákonnými náležitosťami, ktoré musia dané organizácie splniť pri jednotlivých typoch mimovládnych organizácií.

Najliberálnejší je zákon o Občianskych združeníach, čo je pravdepodobne dôvod, prečo je na Slovensku až 95% mimovládnych organizácií zaregistrovaných ako Občianske združenia bez ohľadu na obsah ich činnosti. Organizácia, ktorú som sa rozhodol skúmať z bližšieho pohľadu je Inštitút pre verejné otázky.

Inštitút pre verejné otázky má tiež právnu formu občianskeho združenia. Zákon o občianskych združeniach nekladie organizácii prakticky žiadne podmienky, ktoré musí spĺňať a obmedzuje sa len na súhrn činností, ktoré Občianske združenie robiť nesmie, ako napríklad šírenie rasovej, alebo inej nenávisťi. Tento zákon Občianskym združeniam neprikazuje ani len zverejňovať výročné správy, stanovky, alebo zoznam sponzorských darov. Inštitút pre verejné otázky teda ani tieto záležitosti na svojej internetovej stránke neuvádza, čo do značnej miery sťažuje jeho dôkladnejšiu analýzu. Inštitút pre verejné otázky, sa so svojimi jedenástimi rokmi existencie radí skôr medzi mladšie think tanky, ale za to medzi veľmi aktívne. Inštitút pre verejné otázky patrí medzi think tanky, ktoré združujú odborníkov zo širokého spektra oblastí, ktorých cieľom je analyzovať a hodnotiť rôzne záležitosti verejného života s dôrazom na presadzovanie demokratických princípov a otvorenej občianskej spoločnosti, slobody, solidarity, rovnosti príležitostí a pokojného spolunažívania rôznych etnických skupín.

Pri skúmaní Inštitútu pre verejné otázky, som rozobral okolnosti jeho vzniku a formovania, jeho financovanie, právne postavenie, prínos pre spoločnosť, ako aj problematiku hodnotovú orientáciu na isté politické zoskupenia. Celkovo politická nezávislosť think tankov nie je v slovenských podmienkach výrazne rozvinutá. Viaceré slovenské think tanky majú problematiku spätosť s istým typom politických strán. Tento stav je pravdepodobne zapríčinený tým, že vplyvní predstavitelia celej jednej vládnej generácie vyšli z prostredia mimovládnych organizácií a think tankov. Takmer všetky think tanky na Slovensku vznikli v opozícii voči vláde Vladimíra Mečiara a vyvávali proti nej rôzne zoskupenia. Preto po voľbách v roku 1998 s príchodom novej vládnej garnitúry sa vplyv týchto think tankov na politiku výrazne zväčšil.

Rekordérom bola v tomto smere organizácia Mesa 10. Mikuláš Dzurinda sa stal premiérom, Ivan Mikloš a Gabriel Palacka ministrami, Pavol Kinceš viedol Slovenský plynárenský priemysel, Viktor Nižňanský sa stal splnomocnencom vlády pre decentralizáciu štátnej správy a František Šebej šéfom výboru Národnej rady Slovenskej republiky. Na jednej strane to dozaista svedčí o odborných kvalitách členov tohoto zoskupenia, na strane druhej je

to však dost veľká koncentrácia moci na jednu organizáciu a zároveň možno do budúcnosti len ťažko hovoriť o nestrannosti, ak sú jej predstavitelia aktívnymi politikmi.

Táto vládna generácia mala silný vplyv na „vŕahovanie“ rôznych predstaviteľov štátnej sféry do spoločenského živora, keďže sa mnohí predstavitelia think tankov museli poznať z organizácie spoločných aktivít a navyše sa niektorým organizáciám aj prekryvali členovia – Ivan Mikloš a František Šebej z Mesa 10 boli pôvodne medzi zakladajúcimi členmi Inštitútu pre verejné otázky. Pravdepodobne práve tieto „známosti“ mali za následok spoluprácu viacerých predstaviteľov think tankov s vládou v rokoch 1998 – 2006.

Otázkou ostáva, či môže byť niekto nestranný, potom spolupracovať s vládou a potom byť znova nestranný. Aj keď pri hlbšom a podrobnejšom skúmaní činnosti jednotlivých predstaviteľov týchto think tankov je badať ich názorovú integritu. Čím myslím, že boli nositeľmi rovnakých postojov či už v časoch pred spoluprácou s vládou, počas nej, alebo v nasledujúcom samostatnom fungovaní. Aj napriek tomu však môže takýto stav stále vyvolávať podozrenia, prípadne obvinenia z istej zaujatosti pri hodnotení nových skutočností.

Literatúra

- Bútora, M a kol. aut. (1998): *Tretí sektor: ďalšia „neviditeľná ruka?“* OS, č. 2.
- Bútora, M.; Ivantyšin, M.(ed.) (1998): *Slovensko 1997 Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Bútora, M.; Mesežnikov, G. - Kollár, M.(ed.) (2007): *Slovensko 2006 Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2007*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Bútora, M.(ed.) (1997): *Slovensko 1996 Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Horváth, P. (2004): *Think tanky na Slovensku*. In: Majchrák, J.; Strečanský, B; Bútora, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO.
- Horváth, P.; Marčok, M. (2005): *Slovensko: politika a spoločnosť 2*, Trnava, Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku pri Slovenskej akadémii vied.
- Mesežnikov, G.; Ivantyšin, M.(ed.) (1999): *Slovensko 1998-1999 Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Mesežnikov, G.; Kollár, M.(ed.) (2000): *Slovensko 2000 Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.

- Mesežnikov, G.; Kollár, M.(ed.) (2001): *Slovensko 2001 Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Mesežnikov, G.; Kollár, M.(ed.) (2002): *Slovensko 2002 Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Mesežnikov, G.; Kollár, M.(ed.) (2003): *Slovensko 2003 Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Mydlíková. (2001): *Letom svetom do sociálnej práce v treťom sektore*, Bratislava: ASSP.
- Najšlová, L. (2004): *Think tanky na slovensku*. in Majchrák, J.; Strečanský, B.; Bútora, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO.
- Pirošík, V. (2004): *Legislatívny vývoj mimovládnych organizácií*. In Majchrák, J.; Strečanský, B, Bútora, M. (ed): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*, Bratislava: IVO.
- Schneider, J. (2003): *Think tanky ve Visegrádských zemích – analýza politiky a obhajoba zájmů*, Brno, Medzinárodný politologický ústav Masarykovej univerzity.

<http://www.jhu.edu/ccss/publications/pdf/icnpo.pdf>

<http://www.ivo.sk/104/sk/kto-sme/ivo>

http://www.pdcs.sk/mod/fileman/files/j_majchrak.rtf

<http://www.ivo.sk/169/sk/pracovnici/olga-gyarfasova>

<http://www.ivo.sk/171/sk/pracovnici/marian-velsic>

<http://www.ivo.sk/101/sk/kto-sme/pracovnici>

http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Tu_a_teraz.pdf

<http://www.ivo.sk/278/sk/pracovnici/martina-sekulova>

http://www.niton.sk/documents/46-88-195-2003_1_str12-14.pdf

<http://www.ivo.sk/165/sk/pracovnici/grigorij-meseznikov>

blog.sme.sk/blog/2008/86521/thinktanks.doc

<http://www.ivo.sk/143/sk/kto-sme/donori>